

ІСТОРІЯ СТВОРЕННЯ ТА ДІЯЛЬНОСТІ ГІМНАСТИЧНОГО ТОВАРИСТВА “СОКІЛ” НА ВОЛИНІ

В статті розглянуто історію створення, особливості функціонування та розвитку гімнастичного товариства “Сокіл” на Волині. Розкрито роль товариства, яке сприяло розвитку фізичної культури і спорту в місті Житомирі та на території Волинської губернії. Доведено, що житомирські та крошенські чехи виступили засновниками гімнастичного товариства “Сокіл” на Волині. Представлено організаторів та членів правління товариства на теренах Житомирської області.

Ключові слова: гімнастичне товариство “Сокіл”, фізична культура і спорт, Житомирщина, Волинь.

Грибан Г.П. История создания и деятельности гимнастического общества “Сокол” на Волини. В статье рассмотрено историю создания, особенности функционирования и развития гимнастического общества “Сокол” на Волини. Раскрыто роль общества, которое содействовало развитию физической культуры и спорта в городе Житомире и на территории Волинской губернии. Доведено, что житомирские и крошенские чехи являлись основателями гимнастического общества “Сокол” на Волини. Представлено организаторов и членов правления общества на территории Житомирской области.

Ключевые слова: гимнастическое общество “Сокол”, физическая культура и спорт, Житомирщина, Волинь.

Gryban G.P. History and Activity of gymnastic society “Sokil” in Volyn. The paper deals with the history, features and development of gymnastic society “Sokil” in Volyn. It expounds the role of gymnastic society which contributed to the development of physical culture and sports in Zhytomyr region and in the Volyn province. It is proved that Czechs in Zhytomyr and Kroshnia were the founders of gymnastic society “Sokil” in Volyn. The society started its activity in the city of Zhytomyr October 17, 1910 in the premises of high school. The founders and board members of the society in Zhytomyr region are represented. The purpose of the study is to explore the historical heritage of creation and activity of the gymnastic society “Sokil” in Volyn in 1910–1922. Research was conducted by examining the materials of the State Archives of Zhytomyr region, the regional museum, historical sources of the Regional Scientific Olzhych-Library, personal archives of descendants of Czech immigrants in Ukraine. It was established that the role of gymnastic society “Sokil”, which contributed to the development of physical culture and sports in the Volyn province had not been studied in the history of physical culture and sports. Unfortunately, the heroes of those events are no longer among us, their descendants are dead, and important documents are lost which does not allow to completely establishing the historical facts and events of those times. The idea of “Sokil” that originated in the Czech Republic has absorbed the best experience of all systems of body shaping that existed at that time in Europe and embraced many Slavic nations in the late nineteenth century. The elements of the activity of societies “Sokil” were teaching physical exercises, creation of theater groups, orchestras, libraries, fire brigades and so on.

Key words: gymnastic society “Sokil”, physical culture and sports, Zhytomyr region, Volyn.

Постановка проблеми. Досліджуючи різноманітні культури, можна констатувати, що кожен народ має свою, побудовану на традиціях, менталітеті, способі життя систему психофізичного вдосконалення, яка є важливим показником загальної культури народу, рівня його розвитку. Народ, який має добре поставлену національну школу, досягає успіхів в галузі освіти, науки, національної культури, організації праці і суспільного життя. Втрата національної школи веде до зникнення самобутньої етнічної власності, зникає не тільки як нація, а й перестає виступати як особистість. Розвиток народних ігор, видів спорту та засобів фізичного вдосконалення людини тісно поєднується з розвитком системи фізичного виховання, яка забезпечує їх ефективне функціонування на кожному етапі розвитку суспільства.

Аналіз досліджень і публікацій. Створюючи сучасну систему фізичного виховання незалежної України, ми маємо звертатися до минулого, черпати звідти знання, натхнення, мудрість та досвід тих поколінь, наших дідів і батьків, які у важких історичних умовах робили перші кроки, плекали громадську і спортивну славу рідної землі, поліського краю. Нині їхній досвід стає для нас доступним і, нарешті, по-справжньому можна взятися за його вивчення. На превеликий жаль, занадто пізно, адже героїв тих подій вже немає серед нас, пішли із життя і їх нащадки, втрачені назавжди важливі документи, що не дозволяє повністю встановити історичні факти і події тих часів. В умовах бездержавності, байдужості та псевдодіяльності керівників-чужинців багато фактів було викривлено, замовчено та знищено для приниження української нації [2]. В літературних джерелах за останні роки велика увага українських вчених [1, 2, 3, 5 та ін.] привернута до вивчення специфічних духовних та матеріальних цінностей фізичної культури, її історичного розвитку, традицій, обрядованості, які є складовою частиною національної культури. Інші дослідження [2, 3 та ін.] спрямовані на вивчення історичного досвіду розвитку системи фізичного виховання у вищих навчальних закладах України, а роль гімнастичного товариства “Сокіл”, яке сприяло розвитку фізичної культури і спорту у Волинській губернії взагалі не розглядалось в історії фізичної культури і спорту [4]. Немає сьогодні комплексних і системних досліджень в цьому напрямку. Розрізненість і різноплановість окремих архівних матеріалів, висвітлення деяких аспектів тих подій не дозволяють фахівцям в цілому зрозуміти історичну спадщину розвитку гімнастичного руху на Житомирщині. Сьогодні не можна не погодитися з О. Вацебою, яка писала: “Замовчування нацією творчих сторінок минулого тільки підсилює потяг пізнати власну історичну спадщину, відтягнувши хіба що в часі вибух “голоду” на історичну правду. Саме великий інтерес до історії України є однією з особливостей сьогодення. Прагнучи встановити істину в тих, раніше маловідомих темах, які допускались до широкого загалу тільки дозовано, однобічно, без будь-яких відхилень від ідеології тогочасної системи – звертаємося до історичного минулого. Відновлюючи історично

об'єктивну картину – створюємо умови для морального очищення, що є джерелом духовного становлення нації. Звертаючись до минулого – знаходимо відповідь на суперечливі події сучасності, маємо можливість зрозуміти й пояснити тенденції нашого розвитку. В час, коли закладаються підвалини національно-державного розвитку України, саме історичний досвід є вартістю неозціненої ваги” [1, с. 5].

В умовах державотворення в Україні докорінно переглядаються історичні аспекти, концептуальні та методологічні засади розвитку теорії і практики фізичного виховання. Зародження, розвиток і функціонування фізичного виховання відбувалися в Україні специфічно. Як виразний, самостійний чинник національно-культурного життя, фізкультурно-спортивний рух виник в Україні наприкінці XIX століття. Тоді одні частини українських земель належали до різних держав, що зумовило й своєрідну особливість національно-культурного життя в окремих регіонах України: Наддніпрянщині, Буковині, в Галичині і Закарпатті. Крім того, в кінці XIX та на початку XX століття існувало ще одне відгалуження національної фізичної культури – спортивно-гімнастичний рух на Волині, який розвивався завдяки чеським переселенцям на території України і Росії [2, 4]. Значна роль у розвитку і започаткуванні в Житомирі і Волинській губернії фізичної культури і спорту належить першим спортивним товариствам і серед них, насамперед, гімнастичному товариству “Сокіл”. Історія спортивно-гімнастичного руху в XIX ст. пов'язана з виникненням у різних європейських країнах національних систем гімнастики, а саме: шведська система гімнастики, німецький і французький напрямки розвитку гімнастики та сокільський рух серед слов'янських народів. Ідея сокільства, що виникла в Чехії, ввібрала в себе найкращий досвід усіх систем тіловиховання, що існували в той час у Європі й охопила багато слов'янських народів наприкінці XIX ст. Розвиток сокільського руху, ініціатором якого виступив Мирослав Тирш, був спрямований на використання засобів фізичної культури як носіїв державницької, національно-культурної ідеї чеського народу [4, с. 5–6]. Елементами діяльності сокільських товариств було навчання гімнастичних вправ, відкриття театральних гуртків, оркестрів, бібліотек тощо.

Мета дослідження полягає у вивченні історичної спадщини створення та діяльності гімнастичного товариства “Сокіл” на Волині в 1910–1922 роках.

Методи та організація дослідження. Дослідження проводились шляхом вивчення матеріалів Державного архіву Житомирської області, обласного краєзнавчого музею, історичних джерел обласної наукової бібліотеки ім. О. Ольжича, особистих архівів нащадків чеських переселенців на території України, співпраці з Житомирською спілкою волинських чехів, вивчення історичних літературних джерел.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вагома роль у розвитку фізичної культури і спорту на Житомирщині відіграло гімнастичне товариство “Сокіл”. Зробивши невеликий відступ, спробуємо з'ясувати, яким же чином на теренах Волинської губернії, куди входила на той час значна територія сучасної Житомирщини, виникли сокільські товариства. Як відомо, родоначальником сокільської гімнастики був доктор філософії чех Мирослав Тирш, який у 1862 році організував перше товариство “Сокіл” у Празі. Товариства досить швидко почали поширюватися на чеських землях. На кінець 1872 року в Чехії і Моравії існувало вже понад 130 сокільських організацій, у яких налічувалося близько 12 тисяч членів. В газеті “Волянь” від 9 березня 1912 року згадується: “В 60-х годах минувшего столетия два чешских патриота Фигнер и Тырш организовали в Праге первое чешское гимнастическое общество (теперь их две тысячи) с целью укрепления физических и духовных сил, столь необходимых этому авангарду славянства на западе для успешной борьбы с наседавшим на него германизмом. Чешским гимнастам, украшавшим головные уборы соколиными перьями, было присвоено название “Сокол”” [6, с. 3]. У 60–70-х роках XIX століття чеський народ вів визвольну боротьбу за свою незалежність проти Австрії. Важливу роль у цій боротьбі, а також об'єднанні чехів, відродженні їхнього самобутнього побуту, культури, відіграли гімнастичні товариства “Сокіл”. І Празький зліт сокільських організацій 1882 року дав новий поштовх поширенню сокільської гімнастики в багатьох країнах Європи.

Не оминуло сокільство і Росію. Після Указу імператора Олександра II від 1873 року, чеські переселенці з Моравії починають масово обживати великі вільні території Росії, і в першу чергу Волинської губернії, до якої на той час входило 12 повітів. На початку 70-х років XIX століття майже в кожному із них з'являються численні чеські колонії, в тому числі на незайманих землях нинішньої території Житомирської області. У 1878 році 52 чеські родини облюбували землі поблизу міста Житомира. На лівому березі невеликої річки Крошенки, обабіч старого поштового тракту Житомир – Овруч – Петербург вони засновують одну із перших чеських колоній Крошня Чеська. Працьовиті і заповзятливі чеські поселенці подбали про спортивні майданчики, спортивну залу, будинок культури, організували пожежну команду. Газета “Волянь” від 9 березня 1912 р. писала: “К числу городов, куда залетела шустрая, неумолимая славянская птица, принадлежит и наш богоспасаемый град Житомир” [6, с. 3]. Саме житомирські та крошенські чехи виступили засновниками гімнастичного товариства “Сокіл” на Волині. Зберігся список перших членів та правління товариства, у якому знаходимо імена відомих на Житомирщині спортивних діячів. Безумовно, одним із ініціаторів і самим активним організатором Волинського гімнастичного товариства “Сокіл” був викладач гімнастики II Житомирської чоловічої гімназії Максиміліан В'ячеславович Фреліх. Із 1904 року по 1906 рік він викладав гімнастику в 3-й Варшавській гімназії. У 1906 році його переводять на роботу в гімназію міста Риги, а в 1909 році – у II Житомирську чоловічу гімназію.

Працюючи у Варшаві і Ризі, він був добре обізнаний із сокільською гімнастикою та іншими видами спорту (футбол, легка атлетика, боротьба та ін.). Саме завдячуючи Фреліху, в Житомирі започатковується у 1910–1911 роках при I і II чоловічих гімназіях футбол, боротьба та інші види спорту. Свій предмет знав досконало і викладав на високому професійному рівні. В посвідченні № 236, виданому в лютому 1914 року директором II чоловічої гімназії читаємо: “Дано Максимилиану Вячеславовичу Фрелиху в том, что он за время своей службы в качестве преподавателя гимнастики Житомирской II гимназии с 1909 года по настоящее время обнаруживал выдающиеся познания в своем предмете, относился к делу ревностно и с любовью и достиг значительных успехов, причем один вид исполненных учениками Житомирской II гимназии при Попечителе осенью 1912 года групповых упражнений “Пирамиды” даже удостоился рекомендации Его Превосходительства другим учебным заведениям путем помещения их к циркуляру по Киевскому учебному округу за 1913 год. Наконец, заслуживает внимания и то обстоятельство, что благодаря

распорядительности и неусыпному вниманию г. Фрелиха за все время преподавания гимнастики в Житомирской II гимназии на уроках гимнастики не было ни одного несчастного случая" [12].

Працюючи викладачем за сумісництвом у комерційному училищі Н.Л. Ремезової, М.В. Фреліх у 1913 році виготовляє альбом "О постановке гимнастики в коммерческом училище" [11], який був представлений на Всеросійській гігієнічній виставці в місті Києві. Саме завдяки М.В. Фреліху в Житомирі з'явилося одне із перших гімнастичних товариств "Сокол" не тільки на теренах Волинської губернії, а й в Україні. Ідею створення гімнастичного товариства підтримали викладачі II чоловічої гімназії, і в першу чергу викладач історії і географії, кавалер ордена Святого Станіслава III ступеня Павло Іванович Каділін. "Ценные услуги оказал новому обществу член-учредитель П.И. Кадиллин популярными лекциями о сокольстве, которые у нас пользовались шумным успехом благодаря покровительству высших сфер" [7, с. 3].

Заявка на реєстрацію товариства була подана на ім'я губернатора 20 серпня 1910 року, а вже 2 вересня губернатор Волині О.П. Кутайсов дає дозвіл на відкриття товариства "Сокол". Товариство почало працювати із 17 жовтня 1910 року у приміщенні I гімназії (тепер один із корпусів Житомирського державного університету імені Івана Франка по вул. Великій Бердичівській, 44). Відповідно до статуту основною метою товариства було: "Содействовать физическому совершенствованию своих членов и содействовать распространению идеи физического развития в более широких слоях населения; содействовать учащимся местных учебных заведений в деле физического развития как отдельным лицам, так и целым учебным заведениям" [13, с. 64–65]. Очолив правління товариства директор I чоловічої гімназії Іван Онисифорович Чехлатов, заступником було обрано полковника Андроніка Андрійовича Прокоповича, секретарем Дмитра Євдокимовича Теодоровича. На день відкриття в організації налічувалося всього 34 члени (з них 6 жінок). На кінець року кількість членів досягла 50 (в т. ч. 13 жінок). Заняття проводились чотири рази на тиждень. Існувало товариство на кошти від членських внесків (6 карбованців на рік), кошти, отримані від проведення концертних вечорів та допомоги приватних осіб. Звичайно таких коштів для повноцінного функціонування товариства було замало.

Оцінивши значущість товариства в поширенні ідей фізичного виховання серед населення, міська влада Житомира у своєму листі від 7 грудня 1910 року просить правління "...сделать устную лекцию: О влиянии мышечных движений на организм и рассмотрении некоторых видов этих движений: гимнастика, велосипедная езда, танцы)" [10]. У тому ж таки 1910 році Волинське гімнастичне товариство стає членом Союзу Російського Сокольства, правління якого знаходилося в Санкт-Петербурзі. Очолював правління Союзу Микола Олександрович Султан Крим Гірей, секретарем був чех Микола Олексійович Поспішил (склад правління Союзу російського сокольства представлено рис. 1). 14–15 квітня 1911 році в Москві проходить I з'їзд Союзу Російського Сокольства, де обговорюються питання участі Союзу в I Всесокольському зльоті в Празі, а також питання про впровадження в життя основної мети Союзу: "...распространять телесные упражнения для подъема физических и нравственных сил русского народа" [10]. З'їзд прийняв Резолюцію, в якій зокрема підкреслювалося, що "Сокольство – есть благородное стремление к физическому, моральному и духовному оздоровлению личности и народа. Сокольство является культурным институтом, которому чужды политические замыслы" [10].

На початку 1911 року І.О. Чехлатов залишає посаду голови правління, відмовивши товариству в приміщенні I чоловічої гімназії для проведення занять. Після довгих поневірянь і безлічі прохань товариство «приютилось при местной II гимназии (вул. Пушкінська, 42, нині тут розміщений природничий факультет ЖДУ ім. І. Франка), любезно предоставившей свое помещение бесплатно» [7, с. 3].

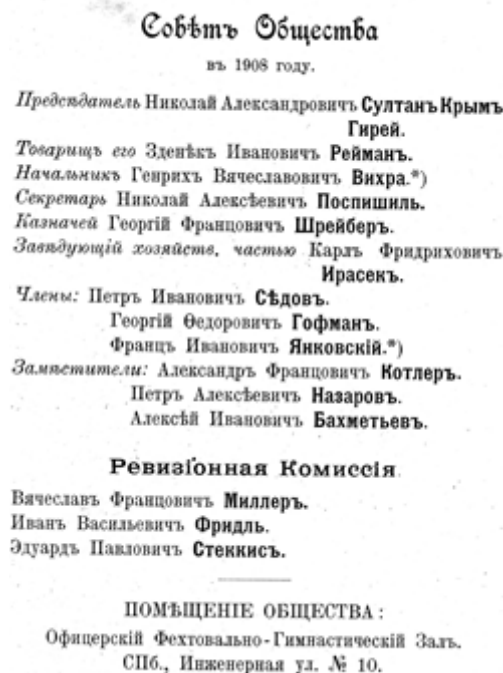

Рис. 1. Склад правління Союзу російського сокольства [10]

Про цю подію газета "Наша Волянь" від 1 липня 1911 року писала: "На днях состоялось заседание правления "Сокол". Правление вполне одобрило все приобретенные гимнастические машины и постановило теперь же приобрести все остальное необходимое для широкой постановки дела обучения сокольской гимнастике. Правление

постановило:

- виразити благодарність господину директору II гимназии В.Е. Ястремскому за оказанный приют обществу в помещении гимназии;

- просить г. Вольнского губернатора утвердить рисунок Сокольского знамени;

- просить Городскую думу оказать помощь обществу назначением ему субсидий.

По-видимому, правление решило энергично заняться своим делом. Было бы весьма желательно, чтобы лица, ясно понимающие всю важность физического развития нашей дряблой молодежи, пришли б обществу на помощь" [7, с. 3]. Однак допомоги товариство не отримало. Міська дума на своєму засіданні 6 жовтня 1911 року прохання про надання товариству "Сокол" фінансової допомоги відхилила. Через брак коштів не взяли участі житомирські соколи в засіданні Союзу Російського Сокольства 26–27 грудня 1911 року, яке проходило в Москві, де було затверджено гімн товариства "Сокол". Станом на 01.01.1912 року кількість членів Волинської організації збільшилася до 57 (із них 21 жінка). Оновився також склад правління товариства, яке очолив Микола Карлович де Боккар. На прохання правління Волинського товариства "Сокол" від 11 лютого 1912 року, начальник губернії О.П. Кутайсов 27 лютого того ж року надає дозвіл відкрити в містечку Квасиліві Рівненського повіту відділення товариства, де проживала одна із багатьох чеських колоній. На той час відділення налічувало 42 члени, і за чисельністю майже не поступалося Волинському товариству. Окрім гімнастичних занять, квасилівські соколи з метою отримання додаткових коштів з дозволу губернатора організують також театральні вистави чеською мовою. Того ж року поповнив свої ряди і Союз Російського сокольства. Кількість сокольських організацій Союзу в 1912 році збільшилася до 30. До Союзу ввійшло 9 товариств із міст України: Києва, Харкова, Одеси, Катеринослава, Житомира, Чернігова, Полтави, Кам'янець-Подільського, Богодухів.

ВИСНОВКИ. Зростання популярності гімнастичного товариства "Сокол" на території Волинської губернії наприкінці XIX та на початку XX століття призвело до економічного зростання регіону, сприяло ознайомленню місцевого населення з сокольською гімнастикою, розбудило прагнення людей до об'єднання, породило безпосередні контакти української молоді з чеськими Соколами. Тому створення гімнастичного товариства "Сокол" на Крошні Чеській в місті Житомирі в 1910 році було закономірним процесом в тогочасній історичній та культурно-соціальной ситуації, яка склалася на Волині.

ЛІТЕРАТУРА

1. Vatsaba O. Narisy z istoriyi sportyvnoho rukhu v Zakhidniy Ukraini / O. Vatsaba. – Ivano-Frankivsk "Lileya-NV", 1997. – 232 s.
2. Hryban H.P. Istorychni aspekty stanovlennya i rozvytku systemy fizychnoho vykhovannya u vuzakh Ukrainy / H.P. Hryban // Nauk.-metod. rozrobky dlya stud. ta vykl. kafedr fiz. vykhov. – Zhytomyr: DAEU, – 2008. – 80 s.
3. Hryban H.P. Istorychni aspekty stanovlennya ta rozvytku metodychnoyi systemy fizychnoho vykhovannya studentiv / H.P. Hryban // Naukovo-pedahohichna dumka: naukovo-metodychnyy zhurnal. – Rivne, Red.-vydavnychy viddil Rivnens'koho OIPPO. – # 3 (71). – 2012. – S. 159–162.
4. Kukhars'kyi O.S. Istoriya himnastychnoho tovarystva "Sokol" na Volyni / O.S. Kukhars'kyi, H.P. Hryban. – Zhytomyr "Ruta", 2014. – 108 s.
5. Usachova H.M. Natsional'ni tradytsiyi ukraiyins'koho vykhovannya: mynule i suchasnist' / H.M. Usachova // Dukhovnist' i khudozhn'o-estetychna kul'tura. Analitychni rozrobky, propozyitsiyi naukovykh ta praktychnykh kerivnykiv: mizhvid. nauk. zb. – K.: NDI "Problem lyudyny", 2000. – T. 17. – S. 135–142.
6. Газета "Вольнь" № 67 от 9 марта 1912 г. – С. 3.
7. Газета "Жизнь Вольни" № 164 от 1 июля 1911 г. – С. 3.
8. Газета "Жизнь Вольни" № 263 от 25 сентября 1914 г. – С. 3.
9. Газета "Наша Вольнь" от 1 июля 1911 г.
10. Житомирський обласний краєзнавчий музей: КП – 36963 – Комплекс матеріалів гімнастичного товариства «Сокол».
11. Державний архів Житомир. області (ДАЖО) Ф 73, оп. 2, спр. 415.
12. ДАЖО Ф 73, опис 2, спр. 453.
13. ДАЖО Ф 329, опис 1, спр. 3.

P.S. Автор висловлює щирі вдячності досліднику історії фізичної культури і спорту на Житомирщині О.С. Кухарському за цінні поради та представлені архівні матеріали.

УДК 796

Гуржий О.В.

Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля (м. Сєвєродонецьк)

ВИЗНАЧЕННЯ МОТИВІВ ПІДВИЩЕННЯ РУХОВОЇ АКТИВНОСТІ У СТУДЕНТІВ СНУ ІМЕНІ В. ДАЛЯ В ПРОЦЕСІ ЗАНЯТЬ ФІЗИЧНИМ ВИХОВАННЯМ

Проаналізовано мотивацію до відвідування занять фізичної культури у студентів Східноукраїнського національного університету імені В. Даля. Виходячи з аналізу анкетування, представлена і розглянута характеристика мотивацій. Показано, що домінуючим є мотив, спрямований на вдосконалення своєї статури. Дослідження мотиваційної сфери студентів дає можливість намітити шляхи корекції фізичного стану та сформувати передумови для виникнення потреб, задоволення яких найбільш сприятливо для їхнього здоров'я і фізичного вдосконалення.

Ключові слова: студенти, мотивація, фізичне виховання.